

NESTOR ČESKÉ MEDICÍNY. PROFESOR BOHUMIL EISELT MEZI UNIVERZITOU, LÉKAŘSKOU VĚDOU A EMANCIPAČNÍMI SNAHAMÍ ČECHŮ V HABSBURSKÉ MONARCHII

JAN BOUKAL

THE NESTOR OF CZECH MEDICINE: PROFESSOR BOHUMIL EISELT BETWEEN THE UNIVERSITY, MEDICAL SCIENCE, AND EMANCIPATION EFFORTS OF THE CZECHS IN THE HABSBURG MONARCHY

This article deals with the life and work of Bohumil Eiselt (1831–1908), a physician and university professor. In contrast to earlier biographies of Eiselt, which drew mainly on his own memoirs, this text focuses on Eiselt's role in the late stage of the Czech national revival on both the national and local level. Included in this contribution are also some often-neglected aspects of his life, which nevertheless helped form his personality, especially his daily life and his family.

Keywords: Bohumil Eiselt – history of medicine – Charles-Ferdinand University – Czech national revival – division of university in 1882 – daily life of a scientist

DOI: 10.14712/23365730.2024.20

Bohumil Eiselt patřil k předním osobnostem české lékařské vědy a univerzitního lékařství druhé poloviny 19. století.¹ Přestože je Eiseltova univerzitní a vědecká kariéra poměrně

¹ O Bohumilu Eiseltovi vzniklo již dříve několik převážně drobnějších biografí, výběrově uvádím encyklopedická hesla: Karel CHODOUNSKÝ, *Eiselt Bohumil Jan*, in: Ottův slovník naučný VIII, Praha 1894, s. 461–462; Michal NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů: s podobiznami a 1000 životopisů: na paměť 50 letého jubilea Spolku a Časopisu lékařů českých*, Praha 1913, s. 53–56; Josef ADAMEC – Karel BERÁNEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Jana NOSÁKOVÁ – Eva ROZSÍVALOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, Praha 1988, s. 90–91; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Eiselt, Bohumil Jan*, in: Biografický slovník českých zemí, XV, Dvořák – Enz, Praha 2012, s. 552–553. Z článků: Emerich MAIXNER, *Jan Bohumil Eiselt. Krátká historie Pražské lékařské fakulty. Hippokratismus ve vnitřní medicíně*, Časopis lékařů českých 41/42–45, 1902, s. 1035–1039, 1059–1067, 1083–1092, 1111–1116; Ondřej SCHRUTZ, *Jan Bohumil Eiselt*, Osvěta 1908, č. 38, s. 895–905; František PROCHÁZKA, *Ke stoleté památce narozenin profesora dra Bohumila Eiselta*, Časopis lékařů českých 70 (35), 28. 8. 1931, s. 1193–1204; Bohumil VACEK, *K padesátému výročí úmrtí prof. Bohumila Eiselta 1831–1908*, Vnitřní lékařství 5, 1958, s. 794–796; Otakar MATOUŠEK, *Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy. Dr. Bohumil Eiselt, zakladatel Spolku a Časopisu českých lékařů*, Časopis lékařů českých 39, 1962, s. 1183–1887; Eva ROZSÍVALOVÁ, *Příspěvek k vývoji institucionální základny 1. interní kliniky v Praze 1881–1938*, Časopis lékařů českých 120/50, 1981, s. 1539–1541; Jiří KOLÁR, *130 let českého vyučování vnitřního lékařství v Českých zemích. Profesor Eiselt – nestor českých lékařů*, Časopis lékařů českých 133, 1994, s. 444–445; Václav JIRÁSEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, in: Václav Jirásek a kol., *Dějiny 1. interní kliniky*, Praha 1996, s. 23–41; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Čtyřnásobné jubileum Bohumila Eiselta (1831–1908)*, Časopis lékařů českých 150, 2011, s. 619–623; Otakar BRÁZDA, *Profesor vnitřního lékařství Bohumil Eiselt*, Křížovatka. Čtvrtletník Všeobecné fakultní nemocnice v Praze a 1. lékařské fakulty UK 2 (duben/červen) 2014, s. 31. Cenným zdrojem

dobře známa, jiným aspektům jeho života nebyla dosud věnována pozornost. Cílem tohoto příspěvku je komplexnější pohled na Eiseltův život, který nebyl vyplněn pouze lékařskou, vědeckou a pedagogickou činností.

Původ a studentská léta

Narodil se jako Johann Nepomuk Gottlieb Eiselt 29. srpna 1831 v Poličce. Jeho otcem byl pražský rodák doktor Jan Nepomuk Eiselt (1805–1868), absolvent filozofické a lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity a ve své době známý lékař, autor vlastivědných a historických prací psaných německy a entomolog. Bohumilovou matkou byla Kateřina (1810–1887), rozená Lamačová, dcera obchodníka Jana Lamače.² Mladý Eiselt začal užívat jméno Bohumil (popřípadě Bohumil Jan či Jan Bohumil), patrně aby se odlišil od svého otce.

Školu vychodil Eiselt v Táboře, odkud posléze přešel na gymnázium v Jindřichově Hradci, kde dokončil parvu (přípravnou třídu). Jelikož byl jeho otec roku 1842 přeložen z Tábora do Jičína, po absolvování parvy přešel na gymnázium v Jičíně, kde studoval v letech 1843–1847. Eiseltovi učitelé se jak v Jindřichově Hradci, tak i v Jičíně rychle střídali vzhledem k jejich častým nemocem, úmrtím a přesunům. Studium Eiselt ukončil v červenci roku 1847, kdy obdržel vysvědčení. Poté následovala velká slavnost, jíž se účastnili i představitelé města. Součástí slavnosti byla i mše a děkovné řeči v němčině a v latině, přičemž Eiselt proslavil německou děkovnou řeč.³

Mladý Eiselt se rozhodl jít v otcových stopách, a dokonce svého otce překonat, neboť nejenže směřoval své další kroky k tomu, aby se stal lékařem, nýbrž rovněž aspiroval na

informací jsou dva Eiseltovy autobiografické spisy: Bohumil Jan EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, Praha 1899; TÝŽ, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, Praha 1908. Eiseltova pozůstalost je uložena zejména v Archivu Univerzity Karlovy (dále jen AUK), fond Bohumil Eiselt, k. 1–4. Fond, který zpracoval Jan Boukal, obsahuje zejména Eiseltovy osobní doklady, korespondenci (především telegramy z roku 1895) a doklady o jeho pedagogické a lékařské činnosti. Část jeho korespondence a některé strojopisy jeho syna Artura Eiselta se nacházejí v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1), viz Karol BÍLEK, *Bohumil Jan Eiselt (1831–1908): písemná pozůstalost*, Praha 1988. Součástí tohoto fondu je i rešerše k dějinám rodiny Eiseltových, kterou provedla spisovatelka Maryša Radoňová-Šárecká, viz LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1, Maryša Radoňová-Šárecká, *Rodina Eiseltova* (dále jen jako M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*).

² Státní oblastní archiv (dále SOA) Hradec Králové, fond Sbírka matrik Východočeského kraje, sign. 1656, ukn.7569, Matrika narozených 1817–1833 v Poličce, fol. 308. O Janu Nepomuku Eiseltovi a jeho díle podrobně Jindřich RŮŽIČKA, *O dvojmístné vlastenectví dějepisců Poličky z 30. let minulého století: (J. N. Eiselt a A. Hájek)*, Acta Musei Reginaehradecensis, série B, Scientiae sociales = Práce muzea v Hradci Králové, série B, Vědy společenské, 1964, s. 75–105; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Eiselt, Johann Nepomuk*, in: Biografický slovník českých zemí, XV, Dvořák–Enz, Praha 2012, s. 553–554; Otakar BRÁZDA, *Slavné lékařské rody: Tři generace Eiseltů*, Terapie 03, 2018, s. 26; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 23. Vzpomínky na něj sepsal také jeho vnuk Artur EISELT, *Paměti neslavného člověka*, nepublikovaný strojopis uložený v Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků I. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1926, s. 2 (další exemplář uložen v LA PNP); LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1, Artur Eiselt, *Dějiny MUDr. Jana Eiselta, otce profesora Bohumila Eiselta. Životopisný článek; o vztahu J. N. Eiselta k entomologii stručně Jan JANKO – Soňa ŠTRBÁNOVÁ, Věda Purkyňovy doby*, Praha 1988, s. 66.

³ LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, Doklady, potvrzení o zaplacení školního platu místní školy v Táboře z let 1839 a 1841, 2 ks; tamtéž, potvrzení o zaplacení školního platu na gymnáziu v Jindřichově Hradci z let 1841 a 1842; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/1/1, Potvrzení o absolvování gymnázia v Jičíně, Bohumil EISELT, *Poslední hodina gymnasia šestitřídního (1847)*, Jubilejní památník c. k. vyššího gymnasia jičínského (1807–1907), Jičín 1907, s. 171–173; stov. Josef VITKE, *Výnikající učitelé a žáci obnoveného gymnasia jičínského*, tamtéž, s. 93.

prestižní pozici vědce a vysokoškolského učitele. Prostřednictvím vědecké práce se Eiselt snažil nejen pomáhat lidem jako lékař, nýbrž rovněž podporovat emancipační snahy Čechů, které navazovaly na národní obrození. Uvědomoval si, že česká lékařská věda v mnoha směrech zaostává, včetně terminologie a možnosti publikovat práce v českém jazyce.⁴

Eiselt zahájil studium na pražské filosofické fakultě. Později vzpomínal, že měl ve velkém přednáškovém sále v Klementinu až 700–800 spolužáků. Z konkrétních vyučujících mu zůstaly vzpomínky na profesora geometrie a algebry Josefa Ladislava Janderu, profesora řečtiny a latiny Michaela von Canavala, profesora přírodních věd Bořivoje Presla, profesora filosofie Františka Exnera a profesora náboženství Jana Pavla Padlezáka. Později přibyli mezi Eiseltovy učitele ještě fyzik Adam Petřina a historik Karel Jan Vietz. Obzvláště strach vyvolával mezi studenty, včetně Eiselta, velmi přísný Jandera.⁵ Jako student se Eiselt zúčastnil revoluce v roce 1848. Chodil po Praze vyzbrojen šavlí a oděn ve stejnokroji studentského spolku Slavia. Takto přijel na návštěvu dostavníkem i za svými rodiči, tehdy žijícími v Jičíně, a ti jej donutili šat svléknout. Záhy se však opět vrátil do Prahy a jako člen studentské legie se věnoval vojenským cvičením s puškou a hlídkám.⁶

V říjnu 1850 absolvoval Eiselt zkoušky z fyziky na filosofické fakultě a mohl tak nastoupit na fakultu lékařskou.⁷ Mezi jeho učitele na lékařské fakultě náleželi botanik Vincent František Kostecký, mineralog August Emanuel Reuss, zoolog František Nickerl, lékaři Josef Hamerník, Anton Jaksch a Josef Halla (v čele klinik), Vincenc Alexandr Bochdálek (anatomie), Giuseppe Ruchinger (obecná patologie), Joseph Engel (patologická anatomie), Friedrich Rochleder (lučba-chemie), Johann Waller (syfilidologie), Ferdinand Karl Arlt (oftalmologie), František Piřha (chirurgie), Bernhard Seyfert (porodnictví), Matěj Popel (soudní lékařství) a Jan Evangelista Purkyně (fyziologie). Eiseltovi z dob studií na lékařské fakultě zůstaly v paměti pitvy napolo shnilých nebožtíků v Karolinu pod dohledem Alexandra Bochdálka. Některé Eiseltovy spolužáky tento zážitek natolik odradil, že raději přestoupili na jinou fakultu. Zatímco některé ze svých učitelů Eiselt vyloženě obdivoval (zejména Purkyněho), jiných si příliš nevážil pro jejich zastaralé názory (Seyfert). Některé přednášky přišly Eiseltovi nesrozumitelné, zůstal na nich zapsán, ale reálně je nenavštěvoval. Studium lékařství završil 31. 7. 1854 absolutoriem. Poté musel ještě složit dvě rigorózní zkoušky, aby se mohl stát doktorem medicíny. První zkouška sestávala z botaniky, mineralogie, zoologie, anatomie, fyziologie, embryologie a všeobecné patologie, druhé rigorózum sestávalo z chemie, vnitřního a očního lékařství, patologické anatomie, farmakologie a soudního lékařství. Před zkouškami musel jakožto uchazeč o rigórozum odevzdat 2 popisy nemocí a pitevní protokol. Po absolvování rigorózních zkoušek musel Eiselt dojet na Hradčany za arcibiskupem Bedřichem ze Schwarzenbergu jakožto kancléřem univerzity a žádat jej o promoci.⁸

⁴ Srov. analogicky pro mladší období s přesahy do 19. století Martin FRANC a kol., *Habitus českých vědců 1918–1968*, Praha 2021, s. 24–31. Autoři v případě následování vědecké kariéry napříč generacemi hovoří o „rodinné anamnéze“.

⁵ AUK, fond Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity, k. 150, inv. č. 439; Bohumil EISELT, *Z mých vzpomínek*, in: Majales: památník jubilejní slavnosti akademické ve dnech 26.–29. května 1899, Praha 1899, s. 6–8.

⁶ B. EISELT, *Z mých vzpomínek*, s. 6–8; kontext viz Jiří PŘENOSIL, *Pražští studenti v revolučním roce 1848*, in: Jana Ratajová (ed.), *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy*, Praha 2008, s. 59–68.

⁷ AUK, fond Katalogy posluchačů Karlo-Ferdinandovy univerzity, k. 97, inv. č. 320; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 1. Srov. též M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 1.

⁸ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 8, srov. M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 5. O studiu lékařství obecně pro dobu krátce před Eiseltovými studijními léty Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Eva

Eiselt byl promován 12. února 1855 za přítomnosti rektora Františka Piřhy, děkana lékařského kolegia Josefa Hasnera, rytíře z Arthy, a děkana lékařské fakulty Ignáce rytíře Nádherného. Eiseltovým promotorem byl jeho dřívější učitel botanik Kostelecký.⁹ Jak během studia na filozofické fakultě, tak na fakultě lékařské, byl Eiselt patrně pilným studentem, o čemž svědčí dochovaný soubor jeho podrobných zápisků z přednášek.¹⁰ V čase svého studia měl ovšem Eiselt patrně i jiné aktivity. V jeho pozůstalosti v Archivu Univerzity Karlovy se uchovalo pět čísel (I–V) ručně psaného studentského lékařského časopisu „Kataplasmen u Fomente“, jehož tvůrci (ukrytí pod přezdívkami) jsou v časopise vyjma satiricky pojatých výjevů z lékařského a studentského života vyportrétováni. Ve vzhledu jednoho z autorů lze spatřit výraznou vizuální podobnost s Eiseltem, a lze jej tak snad označit za jednoho z možných tvůrců uvedeného časopisu.¹¹

První roky na fakultě

Ukončením studia ztratil Eiselt pravidelný příjem od rodičů 20 zlatých měsíčně a musel se začít žít sám. Nastoupil jako externí preparand do oddělení Dr. Hally ve všeobecné nemocnici. Získal služební byt přímo v areálu nemocnice, který sdílel s chebským lékařem Valentinem Schmiedem. Byt se nacházel při koridoru do místností s pacienty trpícími cholerou. Eiselt ani jeho spolubydlíci neměli za práci v nemocnici žádný plat, jen diety. Záhy byli oba povýšeni na interní preparandy s platem 10 zlatých, ovšem nárok na diety ztratili. Když byl roku 1855 Hallův asistent Duchek povolán coby profesor do Lvova, na Duchkovo místo nastoupil Eiselt. Tím si značně polepšil, začal brát 400 zlatých měsíčně a měl otop, lojové svíčky i stravu zdarma.¹² Kromě této práce a literární činnosti (o ní dále) se Eiselt nadále vzdělával. Dne 2. května 1855 získal titul magistr porodnictví a 26. února 1856 se stal po absolvování dalších zkoušek doktorem chirurgie.¹³ Kromě toho pracoval v zoochemickém ústavu dr. Lehra, kde se zdokonaloval v oblasti lučby (chemie).¹⁴

V době své asistentury vykonal Eiselt dvě zahraniční studijní cesty. První směřovala roku 1858 do Paříže, přičemž cestou navštívil lékařské ústavy ve Würzburgu, Erlangen

RozsÍVALOVÁ, *Studium a přednášky na lékařské fakultě pražské univerzity*, Praha 1984, pro období po revoluci a následných podmínkách studia viz Jan HAVRÁNEK a kol., *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, 1802–1918, Praha 1997, zde zvl. kapitola Ludmily Hlaváčkové, *Dějiny lékařské fakulty 1848–1883*, s. 139–153; dále Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ, *Dějiny pražských lékařských fakult 1348–1990*, Praha 1992, s. 59–63. Od roku 1850 bylo pro budoucí adepty lékařství povinné studovat 1 rok na filosofické a poté 4 roky na lékařské fakultě.

⁹ B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895, s. 3, č. 1, přepis Eiseltova doktorského diplomu.

¹⁰ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/2//1–11.

¹¹ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 3/4//1–5.

¹² AUK, fond Matriky, k. 15, matřika M 64, s. 138; B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895, s. 3–5, č. 2–3 jmenování preparandem, č. 5. jmenování asistentem, č. 7 prodloužení asistentury; Bohumil EISELT, *Jaké zlaté časy byly dřív!*, in: Majales: památník jubilejní slavnosti akademické ve dnech 26.–29. května 1899, Praha 1899, s. 30–31; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 11–14; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 25.

¹³ B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895, s. 4–5, č. 4 a 6: opisy diplomů magistra porodnictví a doktora chirurgie; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 9; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 24. Předpokladem k získání titulu magistra porodnictví byl doktorát z lékařství, absolvování přednášek z porodnictví a praxe v porodnici. V případě titulu doktora chirurgie bylo nutné absolvovat další dvě rigorózní zkoušky spojené s pitvou. Srov. též M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 6.

¹⁴ V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 25.

a Tübingen. V Paříži si Eiselt všiml především celkové podoby nemocnic, jejich vybavení (zejména počtu lůžek pro pacienty) a užívaných léčebných postupů v případech konkrétních nemocí. Celkem navštívil 7 nemocnic a seznámil se rovněž se členy pařížského spolku německých lékařů.¹⁵ Roku 1858 vykonal velkou studijní cestu po Německu a Velké Británii. V Německu se setkal v Berlíně se slavným lékařem Rudolfem Virchowem, s nímž navázal přátelské vztahy, a s Friedrichem von Esmarchem v Kielu. Odtud odjel lodí do Edinburghu, kde se setkal s Virchowovým názorovým oponentem Johnem Hughesem Bennetem. Eiseltovými životopisci bývá opomíjena zmínka uvedená v jeho vlastním životopise o návštěvě lékařské univerzity v Newcastle upon Tyne, odkud dále cestoval do Londýna. Zde byl pohoršen stavem místních nemocnic, s výjimkou nemocnice Germans Hospital ve východolondýnském Dalstonu. V Londýně strávil tři týdny.¹⁶

Souběžně s prací na univerzitě působil Eiselt také v letech 1859–1861 jako lékař ve vychovatelně pro nalezence v Řepích, kde se při výkonu své práce nakazil „egyptskou oční nemocí“ (nosokomiální trachomová epidemie). Jelikož se nakazil bez kontaktu s nemocným, usoudil, že k přenosu mohlo dojít vzduchem, přičemž tuto svou teorii později i publikoval. Eiseltovým pomocníkem při ošetřování nemocných v Řepích byl i někdejší loupežník Václav Babinský.¹⁷ Eiselt se rovněž intenzivně věnoval práci na své habilitaci, přičemž v habilitační práci se zabýval pacientem trpícím cukrovkou, u kterého se snažil zjistit „*vliv rozmanité potrawy, nápojů a léků na jakost moče*“. Práci obhájil a dne 24. ledna 1861 se stal soukromým docentem.¹⁸ Nedlouho poté, 24. dubna, proslovil již jako docent v doktorském kolegiu lékařské fakulty, přednášku o „*egyptské oční nemoci*“.¹⁹

Docentem a profesorem

Čerstvě habilitovaný docent Eiselt zahájil výuku přednáškami z patologie v letním semestru akademického roku 1860/1861. Nebylo mu ovšem umožněno, aby bral své žáky do Všeobecné nemocnice, protože přístup k pacientům byl odepřen všem mimo samotných lékařů. Svě studenty proto vodil do nemocnice milosrdných sester pod Petřínem. V létě 1862 získal povolení přednášet v posádkové nemocnici v Karlíně a k jeho požadavku, aby mohl přednášet dvakrát týdně i česky, neměl ředitel této nemocnice dr. Franz šlechtic z Russheimu žádné námítky. České přednášky pak konal pravidelně až do rozdělení

¹⁵ Theofil EISELT, *Spitále und Aerzte in Paris*, Allgemeine Wiener medizinische Zeitung, 1858, I: Nr. 16, s. 61–62; II: Nr. 18, s. 69–70; III: Nr. 22, s. 84–85; IV: Nr. 24, s. 93–94; V: Nr. 25, s. 96–97; VI: Nr. 29, 113–114; VII: Nr. 30, s. 117–118; VIII: Nr. 33, s. 129–130. O Virchovi s odkazy na další zdroje např. Petra LENNIG, *Virchow, Rudolf*, in: Neue Deutsche Biographie, XXVI, Berlin 2016, s. 822–825, o Bennetovi ANONYM, *Bennett, John Hughes*, in: Encyclopædia Britannica, III, Cambridge 1911, s. 741.

¹⁶ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 14; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/1/2/1: dopis rodičům odeslaný z Londýna; srov. V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 24.

¹⁷ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 18–21; Theophil EISELT, *Eiterkörperchen in der Luft. Eine aëroskopische Studie*, Wochenblatt der KK Gesellschaft der Ärzte in Wien 17, 1861, s. 97–99, komentář redakce s. 100; srov. V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 25.

¹⁸ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 6, č. 8.; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 15.

¹⁹ AUK, fond LF KFU, k. 13, č. 378. Srov. též AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/2/1: dopis od děkana Lékařské fakulty Čejky z 11. dubna téhož roku, v němž žádá Eiselta o proslovení přednášky na doktorském kolegiu dne 14. května. Patrně došlo k přesunutí termínu kolegia.

univerzity. Co se týče možnosti přednášet česky, nebyl v tomto boji Eiselt na lékařské fakultě zcela osamocen, neboť již od roku 1860 se objevují i české přednášky Jana Evangelisty Purkyně a Jana Špotta a od počátku 60. let přednáší pravidelně v češtině i Eduard Grégr.²⁰ Celkem se od 60. let 19. století až do rozdělení univerzity na lékařské fakultě odvážilo přednášet v češtině pouze 14 lékařů, včetně Eiselta.²¹ Hlavním politickým bojovníkem za češtinu na univerzitě a podporovatelem snah českých vysokoškolských pedagogů se stal František Ladislav Rieger.²²

Dne 15. ledna 1862 bylo vydáno první číslo Časopisu lékařů českých pod vedením redaktorů Josefa Podlipského, který měl na starosti administrativu a jazykovou stránku, a Bohumila Eiselta, jenž dbal o vědecký obsah časopisu. Ten vznikl jako podpůrná tiskovina Spolku českých lékařů. Vydávání časopisu s sebou neslo ve svých počátcích rozličné nesnáze. S ohledem na stav české lékařské terminologie psali autoři článků své texty mnohdy raději v němčině a redakce je nechávala překládat.²³ Podle svědectví jeho syna Artura Eiselta byl Bohumil Eiselt kvůli časopisu pronásledován rakouskými berními úřady, které se mylně domnívaly, že má z vydávání časopisu nějaké příjmy.²⁴ Až 26. 6. 1862 byl oficiálně založen Spolek lékařů českých na základě návrhu, který již dříve předložil Eiselt Purkyněmu. Dřívější pokusy o založení českého lékařského spolku (doložitelné od roku 1860) byly neúspěšné. Eiselt s Grégrem a Purkyněm oslovili v roce 1860 se stanovami 300 lékařů, ovšem jen 11 jich bylo ochotno ke stanovám připojit svůj podpis. Přesto tehdy tyto snahy českých lékařů vyvolaly protiakci německých lékařů, kteří zareagovali založením svého spolku *Verein der praktischen Ärzte*.²⁵ Vznik spolku a časopisu lékařského zaměření v češtině nebyl rozhodně žádným solitérním projektem, nýbrž zapadá do kontextu své doby, od 50. do 80. let 19. století vznikla většina základních přírodovědných a lékařských periodik a stejně tak i spolků v českých zemích.²⁶

Již v roce 1862 uvažoval Eiselt, že by mohl dosáhnout kariérního vzestupu na některé z univerzit na území tehdejší Ruské říše, jak sděloval neuvedenému adresátovi (snad

²⁰ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 16; srov. též Jaroslav GOLL, *Rozdělení pražské univerzity Karlo-Ferdinandovy roku 1882 a počátek samostatné univerzity české*, Praha 1908, s. 8; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Čeština v medicíně a na pražské lékařské fakultě (1784–1918)*, in: Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918. Sborník z konference, Praha, 18.–19. listopadu 2002, Praha 2003, s. 327–344; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 31.

²¹ L. HLAVÁČKOVÁ, *Čeština v medicíně a na pražské lékařské fakultě*, s. 332–337; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále jen AUC-HUCP) 22/1, 1982, s. 123–152, zde s. 125; Ladislav NIKLIČEK, *Význam druhého pražského období Jana Evangelisty Purkyně pro dějiny české vědy*, AUC-HUCP 27/1, 1987, s. 91–122, zde s. 115.

²² Srov. např. Marcela C. EFMERTOVÁ, *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998, s. 362.

²³ Časopis lékařů českých 1/1, 1862; B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 6, č. 9; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 17–18; Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 143; Ladislav NIKLIČEK, *Význam druhého pražského období Jana Evangelisty Purkyně pro dějiny české vědy*, s. 114.

²⁴ Srov. A. EISELT, *Paměti*, s. 9.

²⁵ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 6, č. 10; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 21–22; Karel ČERNÝ – Petr SVOBODNÝ (edd.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Lékařství*, Praha 2023, s. 277; J. JANKO – S. ŠTRBAŇOVÁ, *Věda Purkyňovy doby*, s. 237; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 28–30; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Die Gründung von Vereinen und Zeitschriften der Deutschen Ärzte in Böhmen in der sechziger und siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts*, in: Michal Svatoš – Luboš Velek – Alice Velková (edd.), *Magister noster*. Sborník statí věnovaný in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi, CSc., Praha 2005, s. 205–217.

²⁶ Srov. např. M. C. EFMERTOVÁ, *České země v letech 1848–1918*, s. 363.

Dušanu Vilému Lamblovi) ve svém dopise.²⁷ V této době však zatím zůstaly tyto jeho úvahy na úrovni představ. Po smrti Josefa Čejky na sklonku roku 1862 se uvolnilo místo ordináře Klinického oddělení pro prsní nemoci, na které následujícího roku nastoupil právě Eiselt. Měl k dispozici jednoho ordináře a byl povinen přednášet německy o prsních nemocech, totéž však přednášel i česky.²⁸ Od roku 1863 byly stále intenzivnější požadavky o zavedení plošné českojazyčné výuky na lékařské fakulty, přičemž jedním z hlavních iniciátorů těchto snah byl právě Eiselt.²⁹ Roku 1864 byl Eiselt na základě návrhu Dušana Viléma Lambla povolán univerzitním senátem v Charkově jako profesor na tamní univerzitu. Pro Eiselta se jednalo o neobyčejně lákavou nabídku. Učil se rusky, připravil si koncept nástupní přednášky a začal si vyřizovat pas, aby mohl odjet.³⁰ Narazil však na odpor své rodiny, svůj uvažovaný odchod do Charkova konzultoval i s Rokitanským, Duchkem a Purkyněm. K jeho konečnému rozhodnutí, zda se kariérně posunout a finančně si polepšit nebo dále snášet jeho vlastními slovy „*neutěšené poměry zdejší a starosti životní*“, výrazně přispěla hromadně zasláná prosba Eiseltových 84 studentů z 6. ledna 1865, žádajících ho, aby setrval v Praze, nadále snášel rozličná příkoří, a pro české studenty tak zůstala zachována možnost výuky lékařství v českém jazyce. Tento národní apel vlastenecky zaměřeného Eiselta přiměl k setrvání na jeho Alma mater.³¹ Eiselt skutečně pokračoval ve své dosavadní činnosti a vysloužil si povýšení na mimořádného profesora pražské univerzity.³² V průběhu roku 1865 byl společně s Rokitanským zapojen do komunikace týkající se Purkyněho penzionování.³³ V roce 1866 se stal Eiselt mimořádným profesorem. Jeho jmenování v uvedené době je patrně reakcí na Thunovu rezoluci z téhož roku, na jejímž základě došlo ke zrovnoprávnění obou vyučovacích jazyků na pražské univerzitě.³⁴ Během prusko-rakouské války léčil Eiselt krátce i rakouské vojáky v Černínských kasárnách, kteří se ovšem během pruské okupace Prahy rozutekli. Pomáhal také pruským vojákům, nakaženým cholerou, kteří se ubytovali v bytě naproti Eiseltovým. Několik pruských vojáků se dokonce usídlilo i v jeho bytě.³⁵ V akademickém roce 1866/1867 Eiseltovi hrozilo zrušení výuky překvapivě vzhledem k velkému množství studentů na klinice pro nemoci prsní, nakonec si však i s podporou studentů svou výuku obhájil.³⁶ Po smrti J. E. Purkyněho v roce 1869 byl Eiselt všeobecně považován za vůdčí osobnost českého univerzitního lékařstva.³⁷ Téhož roku byl rovněž společně s Františkem Cyrilem Kampelíkem iniciátorem založení stipendia

²⁷ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/1//2/1. Uchováno v podobě konceptu, není jisté, kdy a zda vůbec byl dopis odeslán.

²⁸ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 22–23; Srov. V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 25.

²⁹ Srov. F. PROCHÁZKA, *Ke stoleté památce narozenin profesora dra Bohumila Eiselta*, s. 1201.

³⁰ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 7, č. 12; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 2, 3/2//1, koncept nástupní přednášky na univerzitu v Charkově.

³¹ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 8, č. 13; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 23–24; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 25–26.

³² B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 8, č. 14.

³³ Vladislav KRUTA, *Ke sklonku Purkyňova působení na universitě. Jednání s K. Rokitanským o pensionování a o možném nástupci*, AUC-HUCP 11/1–2, 1971, s. 52–73. Srov. J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 28–29.

³⁴ Srov. J. GOLL, *Rozdělení pražské university*, s. 15 a 21, text rezoluce s. 73–74; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 27.

³⁵ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 25.

³⁶ Tamtéž, s. 26.

³⁷ L. HLAVÁČKOVÁ, *Vybudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 128.

pro stolicí anatomie a fyziologie, o něž Purkyně neúspěšně usiloval.³⁸ Na základě dekretu rektora Josefa Blažiny z 30. listopadu 1870 byl Eiseltovi zvýšen plat na 1000 zlatých.³⁹

Dne 19. 4. 1871 podal Eiselt žádost, aby bylo možné přednášet česky nejen v «prvním oddělení», ale české přednášky mohly být proslovovány v rámci celé výuky vnitřního lékařství. Ministerstvo vyučování pak 22. 7. 1871 souhlas udělilo, což byl počátek 1. české lékařské kliniky. Jeho české přednášky byly uznány za rovnocenné s německými. Současně se již, na rozdíl od přednášek z předchozích akademických roků, jednalo o přednášky povinné.⁴⁰

Sešedesátá léta 19. století byla pro Eiselta kromě univerzitní výuky vyplněna rovněž prací na rozsáhlém díle *Odborná Pathologie a Therapie* (viz kapitola o Eiseltově vědecké práci), jednáním o rozšíření fakultní nemocnice a odborným posouzením stavu nemocnic v zemi. Eiselt konkrétně zaznamenal své dojmy z nemocnic ve Dvoře Králové a v Hostiném, které byly ve velmi špatném stavu.⁴¹

Již v průběhu roku 1879 se s Eiseltem počítá jakožto s předním zástupcem českojazyčných pedagogů Lékařské fakulty, který by měl být společně s Václavem Vladivojem Tomkem z filozofické fakulty, Antonínem Randou z právnické fakulty a Vincencem Náhlavským z teologické fakulty členem komise, jež by měla požadovat ve Vídni rovnoprávnost českých a německých pedagogů na univerzitě.⁴² Dne 1. října 1879 se v Královské české společnosti nauk sešla komise, mající za úkol vypracovat obsazení českých stolic na univerzitních fakultách, přičemž byl přítomen i Eiselt za lékařskou fakultu.⁴³ V reakci na prohlášení německých profesorů a docentů z prosince 1879, v němž se nelichotivě vyjádřili k požadavkům českých vysokoškolských pedagogů téže univerzity, vydali čeští profesori a docenti v únoru 1880 požadavek na rozdělení univerzity. Jedním ze signatářů této německy psané výzvy byl i „*Theoph. Eiselt, a. o. Professor*“.⁴⁴

Již v roce 1880 vytvořil Bohumil Eiselt návrh na obsazení stolic lékařské fakulty, a ten pak vložil do svého dopisu Františku Ladislavu Riegerovi z 21. 7. téhož roku. Pro českou fakultu vytipoval i své české kolegy působící na univerzitách mimo české země. Obzvláštní zájem měl Eiselt na přesunu Eduarda Alberta do Prahy. Ve svém dopise současně Riegerovi sdělil, že „*jednotlivé profesury nejsou žádná universita, a národ bez university vším právem staví se nedospělým národům*“.⁴⁵ Financování české univerzity odhadl na 200 000 až

³⁸ Blanka ZILYNSKÁ – Jindra DUCHOŇOVÁ (edd.), *Jan Evangelista Purkyně v dokumentech Archivu Univerzity Karlovy*, Praha 1986.

³⁹ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 10, č. 18; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 29; B. EISELT, *Jaké zlaté časy byly dřívě!*, s. 31.

⁴⁰ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 30–32; ANONYM, *Drobnosti*, Časopis lékařů českých 10 (41), 14. 10. 1871, s. 328; L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 125; J. HAVRÁNEK a kol., *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 149; K. ČERNÝ – P. ŠVODBNÝ (edd.), *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Lékařství*, s. 277; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 32.

⁴¹ B. J. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 33–40.

⁴² Dopis Františka Ladislava Riegra Albertu Pražákoví, viz František KAMÍČEK (ed.), *Paměti a listář Dr. Aloise Pražáka*, II, *Listář z let 1849–1901*, Praha 1927, s. 228; Jan HAVRÁNEK, *Česká univerzita v jednání rakouských úřadů do roku 1881*, AUC-HUCP 22/1, 1982, s. 35–69, zde s. 47.

⁴³ J. HAVRÁNEK, *Česká univerzita v jednání rakouských úřadů do roku 1881*, s. 51.

⁴⁴ Opis této výzvy viz J. GOLL, *Rozdělení pražské univerzity*, s. 88–93; kontext viz J. HAVRÁNEK a kol., *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 183–185.

300 000 zlatých.⁴⁵ Eduard Albert se ovšem stal přednostou 1. chirurgické kliniky ve Vídni, přičemž Eiselt mu při této příležitosti zaslal gratulaci.⁴⁶ Od roku 1880 docházel Eiselt rovněž z fakulty do Emauzského opatství, kde jej tamní komunita beuronských mnichů zvolila za svého lékaře.⁴⁷

Jednání na českém místodržitelství na počátku března 1881, týkající se rozdělení univerzity, se účastnil rytíř von David a hrabě Latour za ministerstvo vyučování a za univerzitu z české strany právník Antonín Randa, filolog Jan Kvíčala a Eiselt, ze strany německé právník Karl Czyhlarz, fyzik a filosof Ernst Mach, lékař Ewald Hering a rektor Hugo Kremer von Auenrode. Zvláště dlouhé byly diskuze mezi Eiseltem a Heringem, které se týkaly umístění a využívání ústavů lékařské fakulty. Současně vyslovil Eiselt požadavek na zřízení české lékařské fakulty ke dni 1. října 1881. K vydělení samostatné české lékařské fakulty v rámci české univerzity, zřízené v následujícím roce, ovšem tehdy ještě nedošlo.⁴⁸

Teprve po odchodu Hally do penze byl Eiselt na základě dekretu vydaného 28. července 1881 jmenován řádným profesorem.⁴⁹ Po odchodu Antona Jaksche na odpočinek roku 1881 převzal jeho velkou nerozdělenou kliniku, kterou po rozdělení univerzity (1882) a vzniku samostatné české lékařské fakulty (1883) převedl na českou univerzitu a učinil z ní její 1. kliniku. Jakožto vedoucí kliniky musel Eiselt řešit rozličné problémy, například s Phillipem Knollem z budoucí německé univerzity se dohadoval kvůli počtu lůžek pro různé kliniky.⁵⁰

Eiselt byl před vznikem samostatné české lékařské fakulty lákán Eduardem Albertem, aby nastoupil roku 1882 na lékařskou fakultu ve Vídni, kde se uvolnilo místo po Vojtěchu Duchkovi, zesnulém v březnu. Albert po Eiseltovi žádal zaslání životopisu a přehled německy publikovaných prací, Eiselt ovšem stejně jako v případě nabídky z Charkova odmítl a zůstal v Praze.⁵¹

Na počátku roku 1883 byl do Prahy vyslán z Vídne profesor Langer, který byl pověřen posouzením situace ohledně rozdělení ústavů lékařské fakulty. Langer jmenoval komisi sestávající z Bohumila Eiselta, chirurga Viléma Weisse, gynekologa Jana Strenga, dermatovenerologa Vítězslava Janovského a Morice Smolera, ředitele všeobecné nemocnice. Komise dospěla k závěru, že by se mohly ústavy české lékařské fakulty umístit do vojenské nemocnice na Dobytčím trhu (Karlovo náměstí) nebo do novostavby v blízkosti letohrádku Amerika. Komise měla posléze vypracovat písemné podklady pro vznik české lékařské fakulty.⁵²

⁴⁵ Jan HEIDLER (ed.), *Příspěvky k listině dra Frant. Lad. Riegra, II, Z let 1872 až 1903*, Praha 1926, s. 132–133, č. 334. Srov. L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 144.

⁴⁶ Helena KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert (1841–1900): český intelektuál ve Vídni*, Praha 2014, s. 74–77, 82.

⁴⁷ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 38–39.

⁴⁸ J. HAVRÁNEK, *Česká univerzita v jednání rakouských úřadů do roku 1881*, s. 57; L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 132.

⁴⁹ B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 13, č. 25 (dekret o jmenování řádným profesorem); J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 43–44, srov. E. ROZSÍVALOVÁ, *Příspěvek k vývoji institucionální základny 1. interní kliniky*, s. 1539.

⁵⁰ Srov. např. E. ROZSÍVALOVÁ, *Příspěvek k vývoji institucionální základny 1. interní kliniky*, s. 1539; Jan SURMAN, *Universities in Imperial Austria, 1848–1918: a social history of an academic space*, West Lafayette 2019, s. 180–181.

⁵¹ Viz čtyři dopisy E. Alberta adresované Eiseltovi – LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1, Dopisy, Eduard Albert. Srov. L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 144; M. NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů*, s. 48.

⁵² L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 133–135.

K rozdělení lékařské fakulty mezi českou a německou univerzitu však dochází až v akademickém roce 1883/1884.⁵³ Předtím Eiselta čekalo jedno z jeho velkých životních zklamání. Očekával, že se stane prvním děkanem nově zřízené české lékařské fakulty. Dne 25. června 1883 se sešel společně s dalšími profesory budoucí české lékařské fakulty v pracovně rektora české univerzity Václava Vladivoje Tomka, aby zde došlo k volbě. Zvolen byl ovšem chirurg a urolog Vilém Weiss. Dle svědectví Artura Eiselta jeho otec Bohumil zvolení Weisse děkanem špatně snášel, nejen s ohledem na své vlastní zásluhy pro rozvoj českého univerzitního lékařství, ale rovněž díky jejich dávnému nepřátelství. Eiseltovo zklamání bylo o to větší, když se Weiss stal děkanem fakulty ještě dvakrát, a dokonce i rektorem. Weiss byl ve svých názorech značně konzervativní, a to se týkalo i lékařské vědy, značná část lékařské obce byla přesvědčena, že pocty úřadu děkana se mělo dostat Eiseltovi.⁵⁴

Eiselt na české univerzitě (1883–1902)

Pedagogickou činnost na české lékařské fakultě zahájil Eiselt přednáškami o odborné patologii a terapii vnitřních nemocí a o nemocech močového ústrojí.⁵⁵ Značnou část svého času na české univerzitě věnoval Eiselt zvelebování své kliniky. Po rozdělení univerzity začal budovat na české lékařské fakultě klinickou knihovnu. Dosavadní knihovní fond z pozůstalosti Vincence Krombholze byl dle Eiselta vyloženě nedostačující (jeho vlastními slovy se jednalo o „*skoro úplně bezcenné škváry*“) a byl odklizen na půdu. Přestože Eiselt usiloval o vybudování centrální knihovny pro nemocnici, podařilo se mu získat pouze tříletou dotaci na vybudování „klinického muzea“, jehož smyslem bylo shromažďování fotografií pacientů s neobvyklými diagnózami a dále toxikologických preparátů a sbírek. Mnohé změny na klinice se týkaly jejích stavebních úprav i jejího vnitřního rozvržení, které neodpovídalo dobovým požadavkům. Vznikaly nové laboratoře, byty pro zaměstnance, a dokonce i kancelář pro přednostu kliniky, kterou Eiseltovi předchůdci postrádali. V prostorech, které byly v žalostném stavu a které česká univerzita sdílela s německou univerzitou (např. infekční oddělení), se snažil Eiselt prosadit alespoň drobné úpravy.⁵⁶ U příležitosti 100 let od narození Purkyněho inicioval Eiselt společně s Vladimírem Tomsou na univerzitě oslavy dne 17. 12. 1887.⁵⁷

⁵³ J. GOLL, *Rozdělení pražské univerzity*, s. 63; Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 358; P. SVOBODNÝ – L. HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 148; K. ČERNÝ – P. SVOBODNÝ (edd.), *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Lékařství*, Praha 2023, s. 281; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, Bohumil Jan Eiselt, s. 36.

⁵⁴ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 55–56, kde se sám vyjadřuje o svém vztahu k Weissovi; stov. též AUK, fond Akademický senát, Normálie, 1882–1883, kart. 1, inv. č. 5; A. EISELT, *Paměti*, s. 7; L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 145–146; TÁŽ, *Bohuslav Jiruš – první profesor farmakologie a farmakognosie na české lékařské fakultě*, Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie. = Acta Musei Nationalis Pragae. Series A – Historia 67, č. 3–4, 2013, s. 18.

⁵⁵ *Seznam přednášek, kteréž se odbývají budou na c. k. české Karlo-Ferdinandské univerzitě v Praze během zimního semestru 1883–4*, Praha 1883, s. 7.

⁵⁶ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 47–49; stov. V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 37–38, E. ROZSÍVALOVÁ, *Příspěvek k vývoji institucionální základny I. interní kliniky v Praze 1881–1938*, s. 1540.

⁵⁷ AUK, fond Lékařská fakulta Univerzity Karlovy 1883–1953, k. 1, inv. č. 5, protokol z 20. října 1887; B. ZILYN-SKÁ, Blanka – J. DUCHOŇOVÁ (edd.), *Jan Evangelista Purkyně*, s. 21.

Dle nepsané tradice měl prý Bohumil Eiselt v 90. letech 19. století soukromě vyučovat skupinu ošetřovatelek poté, co byla výuka ošetřovatelství v pražské Všeobecné nemocnici ukončena.⁵⁸ Co se týče ošetřovatelek, již od převzetí Jakschovy kliniky se Eiselt snažil zlepšit zde jejich pracovní podmínky a zejména jim vyčlenit samostatnou místnost, aby nemusely spát ve stejných místnostech jako pacienti.⁵⁹

Významné místo v životě Bohumila Eiselta zaujal rok 1895, kdy jej potkaly dvě významné životní události. První z nich byla velká slavnost v Národním muzeu u příležitosti jubilea jeho 40 let od absolvování studia a současně působení v lékařském oboru. Slavnost byla plánována již od listopadu předchozího roku, přičemž hlavními iniciátory oslav byli Ivan Horbaczewski (toho času děkan lékařské fakulty), Karel Maydl, Vítězslav Janovský, Jaroslav Hlava a František Hamza. První fáze oslav byla zahájena 14. ledna 1895, kdy Eiseltovi blahopřálo vedení všeobecné nemocnice a Spolek českých mediků pak konal slavnost v Měšťanské besedě, kde Josef Reinsberg proslovil přednášku *Česká lékařská věda v době působení Eiselta a národně-vědecká činnost jeho*. Po přednášce byl Eiselt zvolen protektorem spolku. Vrchol oslav ovšem nastal 15. ledna. Jakmile Eiselt ráno vstoupil do nemocnice, byl uvítán všemi lékaři a asistenty, jejichž jménem mu bylo gratulováno dr. Antonímem Veselým a dr. Vlastimilem Klímou. Za primáře a ordináře mu gratulovali prof. Filip Pick (z pražské německé univerzity) a Vítězslav Janovský a poté i veškeré jeho aktuální studentstvo, které jej slavnostně uvítalo, jakmile vstoupil do posluchárny. V půl dvanácté se Eiselt a všichni gratulanti přesunuli do Pantheonu Národního muzea, kde jej přivítali nejen jeho žáci a kolegové, ale též zástupci různých spolků a organizací, včetně nelékařských. Eiselt zasedl mezi představitele českých univerzit. Po vystoupení spolku Hlahol následovaly oslavné řeči Emericha Maixnera a Josefa Thomayera, po kterých obdržel Eiselt dar pro svou kliniku – svůj portrét, vyhotovený malířem Viktorem Olivou. Poté došlo ke čtení gratulačních telegramů, z nichž největšího ohlasu nabyl latinský od Eduarda Alberta a český od Eduarda von Hofmanna. Další gratulační kolečko lékařů bylo zakončeno proslovem Ivana Horbaczewského a na něj navázali další blahopřející, včetně historika Josefa Emlera či deputace Eiseltova rodného města Poličky a města Jindřichův Hradec, s nímž je rovněž spjata jeho mládí. Spolek českých lékařů pak udělil Eiseltovi čestné členství, které před ní obdrželi pouze dva čeští lékaři, většinou byli čestnými členy lékaři mimo hranice Rakouska-Uherska, jako byli Louis Pasteur či Rudolf Virchow. Po předání slavnostní adresy speciálního vydání Časopisu českých lékařů následovala opět hudební vložka Hlaholu, po které byl oslavenec konečně připuštěn ke slovu. Poděkoval za vše, co pro něj jeho přátelé a kolegové učinili a zejména ocenil čestné členství ve Spolku českých lékařů. Slavnost v Pantheonu zakončil krátký proslov Maixnerův, poté se oslavy přesunuly do Národního domu na Královských Vinohradech. Zhruba 400 lékařů, politiků a zástupců studentů se zde bavilo za doprovodu hudby pražského Sokola. Samotný Eiselt přišel v doprovodu své manželky Matyldy a dcery Marie Maixnerové. Opět došlo k předčítání dopisů a telegramů gratulantů, kteří se nemohli dostavit osobně, a oceňování. Společnost setrvala v Národním domě až do pozdních hodin.⁶⁰ V dubnu

⁵⁸ P. SVOBODNÝ – L. HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 130.

⁵⁹ E. ROZSÍVALOVÁ, *Příspěvek k vývoji institucionální základny 1. interní kliniky v Praze 1881–1938*, s. 1539.

⁶⁰ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 66–76; ANONYM, *Oslava jubilea čtyřicetiletého doktorátu prof. dr. Jana Bohumila Eiselta*, Časopis lékařů českých 34/8, 1895, s. 153–156; proslovy Reinsberga a Thomayera otištěny v Časopise lékařů českých 34/7, 1895; M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 23.

téhož roku byl pak Eiselt jmenován dvorským radou, ohlas tohoto ocenění však již nebyl tak velký ve srovnání s Eiseltovou velkou oslavou v lednu.⁶¹

Jakožto přední představitel univerzitního lékařstva se Eiselt účastnil pohřbu Eduarda Alberta dne 30. září 1900.⁶² Dekretem císaře Františka Josefa I. ze dne 29. srpna 1901 obdržel Eiselt za své zásluhy Leopoldův řád.⁶³ Ještě poslední semestr svého působení na fakultě, tedy letní semestr akademického roku 1901/1902, byl aktivním pedagogem. Na lékařské fakultě vyučoval od pondělí do pátku odbornou patologii a terapii od 8 do 10 hodin a v odpoledních hodinách pak prováděl společně s odbornými asistenty vizity.⁶⁴ Eiseltova poslední přednáška na Lékařské fakultě a poslední vizita jsou dokonce zachyceny fotograficky.⁶⁵ Dne 1. 10. 1902 odešel na odpočinek.⁶⁶ Eiseltovy kliniky se poté ujal jeho zeť Emerich Maixner.⁶⁷ Za dobu Eiseltova života prošlo jeho přednáškami 13 721 studentů. Dle všeho byl velmi oblíbený učitel a jeho přednášky byly hojně navštěvovány.⁶⁸

Poslední léta života (1902–1908)

Na sklonku života ovšem Eiselt nijak nezahálel, věnoval se jednak literární tvorbě (zejména vzpomínkového charakteru) a dobročinným aktivitám. Roku 1907 kupříkladu finančně podpořil místo spjaté s jeho mládím, jičínské gymnázium. V tomtéž roce se zde rovněž zúčastnil sjezdu abiturientů.⁶⁹

Na sklonku života trpěl Eiselt rozličnými nemocemi: dnou, hypertrofií prostaty, nefroli-thiasou, a urosepsií. Dle svědectví syna Artura se Eiselt ošetřoval sám a prováděl si katetri-zace, aniž by dbal zvýšené hygieny, což jeho zdravotní stav ještě zhoršilo.⁷⁰

Těsně před smrtí mu vyšla tiskem jeho práce o vzniku první české kliniky. Po návratu z Jindřichova Hradce s manželkou a synem Rudolfem dne 21. srpna nic nenavštěvovalo tomu, že se přiblížil Eiseltův odchod. V noci z 21. na 22. srpna k sobě povolal jako lékaře svého bývalého asistenta Jana Semeráda, ale záhy jej poslal pryč. Obklopen svou rodinou před jednou hodinou v noci 22. srpna 1908 Eiselt zemřel se slovy „*Nechejte už toho léčení a rozezněte svíce, už je vše marné*“. Pohřben byl o dva dny později do rodinné hrobky na

Část gratulačních telegramů od Eiseltových přátel a žáků se uchovala v AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/3//3/1/1–158; LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1, Tisky, pozvánka na banket ke 40. výročí doktorátu B. J. Eiselta z roku 1895.

⁶¹ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/3//2, opis dekretu vepsaný na s. 15 exempláře tisku B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/3//4/1–35 gratulační telegramy; zpráva o jme-nování publikována ve Wiener Zeitung Nr. 88, Samstag den 13. April, Amtlicher Theil.

⁶² H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 66, 253.

⁶³ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/3//2, opis dekretu vepsaný na titulní stranu exempláře tisku B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 118–119.

⁶⁴ *Seznam přednášek na c. a k. české universitě Karlově-Ferdinandově v Praze v letním běhu 1902*, Praha 1902, s. 12.

⁶⁵ F. PROCHÁZKA, *Ke stoleté památce narozenin profesora dra Bohumila Eiselta*, s. 1200–1202.

⁶⁶ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 122.

⁶⁷ J. HAVRÁNEK a kol., *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, s. 248.

⁶⁸ V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 38–41. Srov. soupisy a přehledy Eiseltových studentů z let 1860–1900: AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 4//2/1–3.

⁶⁹ ANONYM, *Dary*, Krakonoš. List věnovaný otázkám politickým, hospodářským a společenským. Neodvislý orgán severovýchodních Čech 29/39–41, 27. září 1907, s. 5; ANONYM, *Slavnosti gymnasia jičínského*, Jičínské noviny. Neodvislý list svobodomyšlný 26/20, 6. října 1907, titulní strana.

⁷⁰ A. EISELT, *Paměti*, s. 10.

Vyšehradském hřbitově. Pohřbívajícím duchovním byl Vincenc Švehla. Krátkou smuteční řeč nad hrobem pronesl J. Thomayer.⁷¹ Hrobka Eiseltových, vyzdobená mosaikou z dílny akademického malíře Viktora Foestera, je doposud ozdobou Vyšehradského hřbitova. Tuto hrobku si objednal sám Eiselt a ještě za svého života stihl její podobu konzultovat se zmíněným výtvarníkem.⁷²

Eiseltova vědecká a publikační činnost

S prvními Eiseltovými publikačními výstupy se lze setkat již v době krátce po jeho abso-lutoriu. Jeho mentor prof. Halla mu světil referátovou část jím vydávaného časopisu *Prager Vierteljahrschrift für praktische Heilkunde*.⁷³ V tomtéž časopise uveřejnil Eiselt i rozsáhlou komentovanou bibliografii svého učitele J. E. Purkyně, čímž výrazně vypomohl budoucím historikům lékařství.⁷⁴ Časopisecké články se posléze staly Eiseltovou doménou. Kromě výše uvedeného *Vierteljahrschriftu* a samozřejmě *Časopisu lékařů českých* publikoval své práce i v periodikách *Allgemeine Wiener medizinische Zeitung* a *Wochenblatt der k. k. Gesellschaft der Ärzte in Wien*. Některé z Eiseltových časopiseckých studií byly vydány rovněž jím samotným nebo jeho nakladatelem Šimáčkem jako separáty. Za samostatnou monografii bývá považován drobný text *Splenotyf*.⁷⁵

Monumentálním dílem Bohumila Eiselta jsou jím redigované svazky *Odborné pathologie a therapie*. Česká lékařská věda nutně potřebovala rozsáhlé vědecké kompendium, které by česky popisovalo rozličné nemoci a možnosti jejich léčení. Mělo se jednat o kolektivní dílo zahrnující všechna odvětví lékařské vědy, tudíž nebylo v silách jednoho člověka pojmout všechna témata a od začátku se počítalo s rozsáhlým kolektivem autorů. S úmyslem vydávat toto dílo přišel Eiselt již roku 1860, poté navrhoval vydávání od roku 1863. V roce 1863 a znovu pak v roce 1877 byl Eiselt na schůzi Spolku lékařů českých zvolen za redaktora budoucího díla. Spolek lékařů českých měl získávat na vznik díla dobrovolné příspěvky, k realizaci prvního svazu ovšem došlo až mnohem později. První sešit vyšel v roce 1878, celý první svazek byl hotov v roce následujícím. Pátý svazek byl vydán roku 1889,

⁷¹ Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), fond Sbirka matrik, sign. SM Z 19, Řím. kat. Smíchov, Matrika zemřelých XIII 1907–1914, fol. 78; Jan SEMERÁD, *Za profesorem drem Bohumilem Eiseltm*, in: *Časopis lékařů českých*, 29. 8. 1908, 47(35), s. 1015–1017, dokončení 5. 9. 1908, 47(36), s. 1038–1039. Další nekrology (výběrově) např. ANONYM, *Dr. Bohumil Jan Eiselt*, *Národní listy*, 22. 8. 1908, 48 (231, odpolední vydání), s. [2]; ANONYM, *Prof. Bohumil Jan Eiselt*, Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení, 28. 8. 1908, 8(45), s. 1057; ANONYM, *Bohumil Eiselt mrtev*, *Jitřenka: časopis pro zábavu a poučení*, 1. 9. 1908, 27(17), s. 265–267; ANONYM, *Dvorní rada Bohumil Jan Eiselt*, *Almanach České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, 1908, 19(1), s. 104–115; ANONYM, *Jan Bohumil Eiselt*, *Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické*, 28. 8. 1908, 38(35), s. 336.

⁷² Vladislava ŘÍHOVÁ – Zuzana KŘENKOVÁ, *Viktor Foerster a mozaiková tvorba pro náhrobky*, *Epigraphica & Sepulcralia* 9, 2020, s. 261–266; TYTĚZ, *Pražská mozaikářská dílna Viktora Foerstera: přehled monumentálních zakázek*, *Staletá Praha* 33/1, 2017, s. 48.

⁷³ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 13.

⁷⁴ Theophil EISELT, *Purkyně's Arbeiten. Eine literarhistorische Skizze*, *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde* 3, 1859, mimoř. příl., str. 1–20. Srov. Eva ROZSÍVALOVÁ, *Dějiny lékařství na pražské lékařské fakultě před založením Časopisu lékařů českých*, *AUC-HUCP* 10/2, 1969, s. 47–56, zde s. 55.

⁷⁵ Srov. J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 76–78; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 2, 3/1/1–21.

šestý zůstal nedokončen. Příčin k ukončení vydávání bylo dle Eiselta několik, samotní autoři a jejich rodiny byli stíháni rozličnými chorobami, což znemožňovalo dokončit zadanou práci, a rovněž opadal zájem autorů se na kompendiu podílet a autoři se raději pustili do vlastních projektů.⁷⁶ Eiselt byl jako redaktor s prací některých svých spolupracovníků prý tak nespokojen, že namísto vysokoškolských pedagogů psali některé kapitoly i obyčejní praktičtí lékaři. Pokud nemohl k některým tématům najít vhodného autora, sepsal posléze příslušnou kapitolu sám.⁷⁷ Eiselt měl rovněž společně s Václavem Staňkem a dalšími členy Spolku českých lékařů obzvláštní zásluhu na vydání *Slovníku lékařské terminologie*.⁷⁸ Po roce 1872 publikoval Eiselt již převážně v češtině.⁷⁹ Další Eiseltovou monografií jsou *Rozpravy o nemocech sdělných*, v níž se zabývá infekčními nemocemi.⁸⁰

Krátce před smrtí publikoval Eiselt knihu *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, která je navzdory svému názvu spíše autobiografií se zvláštním zaměřením na jeho vědeckou a pedagogickou činnost. Kromě toho kniha obsahuje na závěrečných stranách rovněž rozličné zvláštní a anonymizované případy, jimiž se v průběhu své lékařské a konsiliární praxe zabíral.⁸¹ Eiselta si pro jeho vědeckou práci cenili i lékaři mimo české země, a proto byl v průběhu života jmenován čestným členem lékařských společností v Bělehradě, Krakově a Varšavě a dopisujícím členem Lékařské společnosti ve Vídni.⁸²

Eiseltovy odborné a zájmové aktivity mimo univerzitu

Kromě práce na univerzitě poskytoval Bohumil Eiselt rovněž lékařskou péči komukoliv, kdo o ni požádal, včetně členů pražských měšťanských a českých šlechtických rodů.⁸³ Mimo působení v lékařském a univerzitním prostředí byl Eiselt krátce i městským radním a členem měšťanské besedy, ale obojího brzy zanechal.⁸⁴ Od roku 1865 usiloval Purkyně společně s Eiseltem, Karlem Kořistkou, Václavem Staňkem a Václavem Zengrem o vznik Společnosti českých přírodovědců, lékařů a techniků a s tím spjatý sjezd, ovšem s ohledem na následující události (Purkyněho smrt, prusko-rakouská válka) tehdy k založení

⁷⁶ B. J. EISELT, 5. února 1855 – 15. února 1895, s. 12, č. 24; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 36–38, 56–64; L. HLAVÁČKOVÁ, *Výbudování teoretických ústavů české lékařské fakulty v letech 1883–1884*, s. 124–125; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 28.

⁷⁷ Tak vzpomíná A. EISELT, *Paměti*, s. 9.

⁷⁸ *Slovník lékařské terminologie*, Praha 1863; Kontext viz J. JANKO – S. ŠTRBÁNOVÁ, *Věda Purkyňovy doby*, s. 221.

⁷⁹ Srov. Karel ČERNÝ – Petr SVOBODNÝ (edd.), *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Lékařství*, Praha 2023, s. 345. Navzdory tvrzení autorů, že Eiselt po roce 1872 „tiskl už pouze česky“, publikoval Eiselt například v roce 1899 v časopise Wiener klinische Rundschau text *Zur Diagnose des Flecktyphus*.

⁸⁰ Bohumil Jan EISELT, *Rozpravy o nemocech sdělných*, Praha 1904. Původní rukopis AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 2, 3/1/19.

⁸¹ Srov. Eva ROZSÍVALOVÁ, *Učitelé pražské university jako historické medicíny v první čtvrtině 20. století*, AUC-HUCP 11/1–2, 1971, s. 79–84, zde s. 80.

⁸² J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 52; ANONYM, *Naše vyobrazení*, Besedy lidu 9/47, 1901, s. 562–563; V. JIRÁSEK – L. HLAVÁČKOVÁ, *Bohumil Jan Eiselt*, s. 30.

⁸³ Ze šlechtických rodů, jejichž členy a služebnictvem Eiselt ošetřoval, jsou doloženi Kolowratové, Dobřenští a Schwarzenberkové – viz AUK, fond Bohumil Eiselt, k. 1, 2/2/3/3/25, tamtéž, 2/2/3/4/6 a 2/2/3/4/17, LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, Dopisy, Karel Schwarzenberg. O konkrétních měšťanech (anonymizovaných) se často Eiselt zmiňuje ve své knize o vzniku lékařské kliniky.

⁸⁴ Tak vzpomíná syn A. EISELT, *Paměti*, s. 9. Dochovaný přehled Eiseltových příjmů a výdajů viz AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/4/4–5.

takovéto společnosti nedošlo.⁸⁵ Od té doby se Eiselt zúčastnil sjezdů jiných takovýchto spolků, až konečně v roce 1880 se podařilo obdobný sjezd zorganizovat i v Praze, přičemž hlavními svolavateli sjezdu byli mineralog Jan Krejčí a geodet Karel Kořistka, oba z české techniky, Eiselt a matematik František Studnička z české univerzity. Přestože se jednalo o akci organizovanou mimo univerzitu, přednášky s lékařskou tematikou se uskutečnily na Eiseltově klinice. Samotný Eiselt zde proslovil přednášky *O diagnose carcinosy plen syrovatečných* a o *Uhláku střevním* (sněti slezinné).⁸⁶ Na konci února 1868 byl Bohumil Eiselt zvolen společně s architektem Josefem Zítkem a novinářem Antonínem Otakarem Zeithammerem členem školní deputace při Malostranském gymnáziu.⁸⁷ V srpnu roku 1879 se Eiselt výrazně podílel na osazení pamětní desky Karla Rokitského v Hradci Králové a organizaci souvisejících oslav.⁸⁸ V roce 1889 se Eiselt s Maixnerem zúčastnili odhalení pamětní desky profesoru Josefu Škodovi v Plzni, ovšem dojmy obou byly rozpačité, neboť Plzeňští nechápali Škodův význam a na slavnostech šetřili.⁸⁹

Neméně významnou aktivitou Eiseltova života bylo i členství v různých učených společnostech. Od roku 1853 byl členem Matice české při Společnosti Musea Království českého.⁹⁰ Roku 1879 se stal členem mimořádné třídy matematicko-přírodnické v Královské české společnosti nauk. V roce 1882 byl v rámci druhého sjezdu českých lékařů a přírodopzpytců zvolen předsedou komitétu a samotného sjezdu.⁹¹ Když vznikla roku 1890 Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, byl Eiselt 5. prosince téhož roku jmenován jejím čestným členem. U příležitost přijetí publikoval svou práci o splenotyfu (střevním tyfu).⁹² Eiselt rovněž nikdy nepřerušil kontakt se svým rodným městem, tedy Poličkou. Vlastnil zde malý domek, který do roku 1902 pronajímал místnímu muzejnímu spolku *Palacký*, který zde deponoval muzejní sbírky a rovněž finančně podporoval místní dobročinné spolky. Jedním z nich byl i *Dobročinný spolek paní a dívek*, který na jeho počest a z vděčnosti za sponzorování kuchyně pro chudé školáky dokonce uspořádal Eiseltův večer.⁹³ Krátce před smrtí daroval Poličským květiny pro městský park, které objednal z Holandska a některé sám vypěstoval u své vilky v Jindřichově Hradci.⁹⁴

Eiseltova každodennost, rodinné zázemí a přátelé

O soukromém životě a povahových vlastnostech Bohumila Eiselta máme pouze útržkovité zprávy, ale přesto i z nich lze odvodit mnohé poznatky, umožňující plastičtěji poznat jeho

⁸⁵ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 51; J. JANKO – S. ŠTRBÁNOVÁ, *Věda Purkyňovy doby*, s. 251.

⁸⁶ JOSEF THOMAYER, *Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodopzpytcův v Praze 1880*, s. I. 1880, úvodní ne-stránkované oznámení, dále s. 2–4.

⁸⁷ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/2/2.

⁸⁸ B. J. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 40; Hvězdoslav ŠTEFAN – Olga PROCHÁZKOVÁ – IVO ŠTEINER, *Karel Rokitsanský*, Hradec Králové 2005, s. 66–71.

⁸⁹ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, 52–53; M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 20.

⁹⁰ *Výtah z oučtů Musea Království českého*, in: *Časopis českého museum* 27/3, 1853, s. 14.

⁹¹ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 51–52; B. J. EISELT, *5. února 1855 – 15. února 1895*, s. 15.

⁹² *Věstník České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* 10, 1891, 1(1), s. 13.

⁹³ JAKUB KUČERA, *Život v Poličce v 19. století*, nepublikovaný rukopis bakalářské práce obhájené na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice, Pardubice, 2021, s. 52–153, 61–62.

⁹⁴ ANONYM, *Bohumil Eiselt mrtev*, s. 266.

život. Eiselt byl zjevně povahy spíše uzavřené a mrzuté, díky čemuž si od své manželky vysloužil přízvisko „bručoun“. Byl poměrně šetrný a snažil se k šetrnosti vést i své potomky, kterým šetřil peníze a vkládal je na vkladní knížky. Sám si rovněž dělal výpisy o bankovních vkladech a výdajích. Eiselt obvykle vstával v půl šesté ráno, v šest snídal v kavárně u Karla IV. a o půl sedmé odsud vyrážel na fakultu. Na ni chodíval v každém počasí pěšky. Téměř nenavštěvoval hostince a pivo pil jen během pobytů v Jindřichově Hradci. Občas však zašel do vinárny u Patschů na Ferdinandově (dnešní Národní) třídě. V poledne se vracel domů na oběd, odpoledne se opět věnoval lékařské činnosti. Konzumoval málo masa, ostatně jako celá jeho rodina. Odpoledne chodíval s manželkou na procházky po pražských parcích, k večeru si pohrál s dětmi a poté se odebral do své pracovny, kde se do nočních hodin věnoval vědecké práci.⁹⁵ Důležitým rysem Eiseltovy osoby, promítajícím se nejen do jeho osobního života, ale zejména do kariéry i mimouniverzitních aktivit bylo jeho vlastenectví. Pěkným příkladem Eiseltova prosazování češtiny jakožto úředního jazyka na univerzitě je jeho příspěvek k agendě týkající se habilitace Matěje Pešiny. Zatímco většina dokumentů ze strany fakulty i tehdejšího ministerstva kultu je v němčině, Eiseltův návrh o připuštění Pešiny k habilitaci je česky.⁹⁶ Eiselta se dotýkalo, byl-li v cizině považován za Rakušana. Z národních tendencí v českých zemích v 19. století, jak je definoval Jiří Kořalka, by pro Eiselta nejvíce seděl koncept „češství“, kdy sám sebe nepovažoval za Němce, Rakušana a ani „všeobecného Slovana“ nebo panslavistu (navzdory dřívějším sympatiím k Ruské říši). Právě pro příznivce této identity je důležitý důraz na užívání českého jazyka v písemném i slovním projevu, při úředním styku i při běžné komunikaci.⁹⁷ Ústrky pro své české vlastenectví trpěl Eiselt nejen od svých německých kolegů na univerzitě, jak by se dalo očekávat, ale rovněž od členů své rodiny. Dle svědectví Artura Eiselta byl otec Bohumila Jan Nepomuk Eiselt toho názoru, že „*kdyby ten syn toho čecháčství nechal, vedlo by se mu dobře*“.⁹⁸ V dopise Eduarda Alberta Eiseltovi odesílatel naznačoval, že v případě přechodu Eiselta z Prahy do Vídně by mu k získání místa na tamní univerzitě dopomohlo mimo jiné i to, že má německé příjmení, což mu zjevně neimponovalo.⁹⁹

Svůj volný čas trávil především v rodinném kruhu. Předkové Eiseltova otce Jana Nepomuka pocházeli z Jablonce a z Prahy.¹⁰⁰ O Eiseltových rodičích jsme se již zmínili v souvislosti s jeho narozením. Otcova smrt dne 7. 1. 1868 byla jednou z velkých rodinných událostí a parte vydané při té příležitosti je vodítkem pro rekonstrukci počtu členů nejbližší rodiny.¹⁰¹ Po smrti Jana Nepomuka Eiselta se z Hradce do Prahy přestěhovala i Eiseltova matka, která zde pak žila až do své smrti roku 1887.¹⁰²

⁹⁵ A. EISELT, *Paměti*, s. 7–10; M. RADOŇOVÁ-ŠARECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 21–22; Václav VYŠÍN, *Asistenti profesora Eiselta*, Časopis lékařů českých 70/35, 28. 8. 1931, s. 1204.

⁹⁶ AUK, fond Lékařská fakulta Univerzity Karlovy 1882–1953, k. 38, inv. č. 958; srov. Milada SEKÝRKOVÁ, *Univerzita jako úřad? Správní vývoj pražské univerzity od tereziánských reforem do roku 1950 a její písemnosti (s důrazem na období do roku 1850)*, Praha 2020, s. 109.

⁹⁷ Srov. Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996, s. 52–63.

⁹⁸ A. EISELT, *Paměti*, s. 7.

⁹⁹ LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, Dopisy, Eduard Albert, dopis z 26. 3. (?) 1882.

¹⁰⁰ A. EISELT, *Paměti*, s. 2.

¹⁰¹ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 6//4/10.

¹⁰² A. EISELT, *Paměti*, s. 3–4; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 2/2/3//2/1–6 kondolence zaslané u příležitosti úmrtí Eiseltovy matky, mezi příbuznými a známými z Jičína a Hradce Králové je i královéhradecký biskup Jan Evangelista Hais.

Bohumil Eiselt měl tři sourozence – bratra Karla, který se věnoval advokacii v Českých Budějovicích a Klatovech,¹⁰³ bratra Eugena, (1854–1926), právníka, a sestru Viktorii, provdanou za uherského finančního komisaře Piaczeka.¹⁰⁴ Více informací však máme pouze o Eugenovi, který byl doktorem práv a advokátem, členem městské správy, redaktorem *Časopisu českých advokátů* a autorem prací ze stavebního práva. Od smrti starého Jana Nepomuka Eiselta žil Eugen se svým bratrem Bohumilem a s matkou v Praze, po uzavření sňatku se odstěhoval do vlastního bytu. Eugenovou manželkou byla Josefa, rozená Tobišová (1864–1926), a měli spolu dceru Annu (1883–?), provdanou Červinkovou, spisovatelku a manželku právníka a spisovatele Adolfa Červinky (1875–1936) a matku publikujícího právníka Eugena Červinky.¹⁰⁵

Svůj život spojil ve věku 28 let Bohumil Eiselt dne 21. listopadu 1859 s 20letou Matyldou (1839–1926), rozenou Pišovou. Ke sňatku došlo v místě bydliště nevěsty, v Hradci Králové.¹⁰⁶ Matylda byla skutečně bohatou nevěstou, její otec Václav Piša byl vlastníkem domu a krámu v Hradci a současně držitelem tří selských usedlostí v okolí města.¹⁰⁷ Pro vědce 19. a počátku 20. století nebylo manželství jen otázkou vztahovou, nýbrž obecně vzato bylo i záležitostí společenskou a s ohledem na možnost zisku věna i ekonomicky výhodnou.¹⁰⁸ Se sňatkem zcela nepochybně souvisí i Eiseltovy dochované účty za nákup nábytku a zrcadel do jeho pražského bytu z podzimu 1859.¹⁰⁹ Matylda Eiseltová trpěla dle dochovaných svědectví jejich syna Artura „přehnanou žárlivostí“, byla vznětlivá a neměla pochopení pro práci svého manžela. Současně však byla údajně dobrou kuchařkou a milovnicí divadla. Pět jejich společných dětí (Václav, Vít, Bohumil, Emil a Viktorie) zemřelo již v dětském věku. Děti byly pohřbeny na Malostranském hřbitově. V důsledku těchto ztrát úzkostlivě dbala na životosprávu svých přeživších dětí a později i vnoučat. Dospělosti se dožili synové Artur (1860–1939), Rudolf (1881–1950) a dcera Marie (1862–1938), provdaná Maixnerová.¹¹⁰ Dle svědectví Artura Eiselta byl Bohumil vzorným otcem a měl své děti rád.¹¹¹ Bohumil s Matyldou žili na Újezdě v domě patřícím Eiseltově matce Kateřině, dům však později získala Eiseltova sestra Viktorie Piaczeková. Ta dům prodala městu, které jej zbořilo a na jeho místě vznikla novostavba. Od roku 1882 žili Eiseltovi na rohu ulic

¹⁰³ SOA Hradec Králové, fond Sbirka matrik východočeského kraje, sign. 1657, fol. 22. Dostupné online: <<https://matriky.online/zamrsk/000-01657/25/#>> (15. 12. 2023); A. EISELT, *Paměti*, s. 3.

¹⁰⁴ A. EISELT, *Paměti*, s. 3.

¹⁰⁵ AMP, fond Magistrát hlavního města Prahy I. Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Pražští příslušníci, kart. 53, Eiselt Eugen. Dostupné online: <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1E6C5C0823A911E08F90005056C00008&scan=1#scan1>> (3. 11. 2023); A. EISELT, *Paměti*, s. 3–4; Michal NAVRÁTIL, *Almanach československých právníků: životopisný slovník čs. právníků, kteří působili v umění, vědě, krásném písemnictví a politice od Karla IV. počínaje až na naše doby*, Praha 1930, s. 66 (Červinka) a 89 (Eiselt).

¹⁰⁶ SOA Hradec Králové, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, sign.: 51-3509, 1850-4.1878, fol. 224–225.

¹⁰⁷ A. EISELT, *Paměti*, s. 11.

¹⁰⁸ Srov. Martin FRANC a kol., *Habitus českých vědců 1918–1968*, Praha 2021, s. 119n. se sondami do 2. poloviny 19. století.

¹⁰⁹ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/4//1–2.

¹¹⁰ AMP, fond Magistrát hl. m. Prahy I. Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Pražští příslušníci, k. 53, č. 100, Eiselt, Bohumil Johann; AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 6//3/1–2, drobné tisky s oznámením o úmrtí syna Emila; J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 123 – zde zmínky o příčinách úmrtí dětí bez jejich rozlišení; A. EISELT, *Paměti*, s. 13–14; Evžen STROUHAL, *Profesor Čeněk Strouhal: zakladatel české experimentální fyziky*, Praha 2012, s. 28.

¹¹¹ A. EISELT, *Paměti*, s. 7–8.

Myslíkovy a Spálené, na Václavském náměstí, později znovu ve Spálené a na sklonku života na Smíchovském nábřeží. V pozdějším věku byla Matylda častou návštěvnici Františkových Lázní a Poděbrad.¹¹²

Oba synové pokračovali ve stopách svého otce. Starší syn Artur Eiselt studoval lékařství v Praze a ve Vídni, která se stala jeho prvním působištěm. Posléze se uchytil jako asistent na pražské lékařské fakultě, kde byl do roku 1892. Z fakulty přešel do léčebny v Dobřanech, nejprve jako sekundář a poté jako primář, a odsud do nemocnice v Bohnicích, kde na sklonku své kariéry působil jako ředitel. Na odpočinek přesídlil do rodinné vily v Jindřichově Hradci, kde se věnoval svým botanickým zájmům.¹¹³

Mladší syn Rudolf Eiselt dokončil studium na lékařské fakultě v roce 1905. Jeho specializací bylo interní lékařství. Po absolutoriu pracoval ve všeobecné fakultní nemocnici a posléze i jako asistent na lékařské fakultě. V roce 1912 byl pověřen vybudováním sanatoria pro nemocné tuberkulózou Na Pleši v Brdech a v tomtéž roce se i habilitoval. Po dokončení sanatoria roku 1920 se stal jeho prvním ředitelem. Od téhož roku byl i mimořádným profesorem a intenzivně se začal zabývat i gerontologií. V osobním životě se mu ovšem příliš nedařilo, manželka Anna jej opustila a zůstal sám se dvěma syny, s jejichž výchovou mu pomáhal bratr Artur.¹¹⁴ I oba synové Rudolfa Eiselta Evžen (1916–1981) a Bohumil (1913–2013) a jeho snacha Františka se věnovali lékařskému povolání a dodnes se mu věnují i jejich potomci.¹¹⁵

Dcera Marie Eiseltová, narozená 10. 5. 1862, byla přítelkyní Eiseltova žáka Emericha Maixnera a společně byli předtanečníky při plese českých mediků roku 1881. Sňatek s Maixnerem uzavřela 11. 7. 1883. Maixnerovi měli syny Emericha (lékaře) a Artura (právníka). Marie zemřela roku 1938, je pohřbena v rodinné hrobce Maixnerových na Olšanských hřbitovech.¹¹⁶ Mariin manžel Emerich Maixner byl Eiseltovým žákem a později asistentem, roku 1880 se habilitoval, o čtyři roky později se stal mimořádným profesorem

¹¹² AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 6//5/1–19. Srov. A. EISELT, *Paměti*, s. 5–8; M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 16, 24.

¹¹³ Duchoslav PANÝREK, *Nad hrobem zajímavého muže (MUDr. Artur Eiselt)*, Praktický lékař: časopis pro další vzdělávání lékařů, 5. 6. 1939, 19/11, s. 245–246, A. EISELT, *Paměti*, c. d.; J. ADAMEC – K. BERÁNEK – L. HLAVÁČKOVÁ – J. NOSÁKOVÁ – E. ROZSÍVALOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, s. 185.

¹¹⁴ AUK, fond Lékařská fakulta UK 1883–1953, osobní spis, inv. č. 258; Vojtěch TOLAR, *Prof. Dr. Rudolf Eiselt šedesátníkem*, Časopis lékařů českých 80, 1941, s. 390–393; ANONYM, *Profesor Rudolf Eiselt zemřel*, Časopis lékařů českých 89, Praha 1950, s. 1426; Petr SVOBODNÝ, *Eiselt Rudolf Richard*, in: Biografický slovník českých zemí 15, Praha 2012, s. 554; J. ADAMEC – K. BERÁNEK – L. HLAVÁČKOVÁ – J. NOSÁKOVÁ – E. ROZSÍVALOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, s. 185–186; Otakar BRÁZDA, *Slavné lékařské rody*, s. 26.

¹¹⁵ J. ADAMEC – K. BERÁNEK – L. HLAVÁČKOVÁ – J. NOSÁKOVÁ – E. ROZSÍVALOVÁ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, s. 185; Vladimír PACOVSKÝ, *Z dějin české gerontologie a geriatric*, Časopis lékařů českých 145/9, 2006, s. 752; Marie HOMOLOVÁ, „Byl jsem prostě dobrodruh“ říká osmaosmdesátiletý chirurg Bohumil Eiselt, *momentální patriarcha staletého lékařského rodu*, Lidové noviny, 7. 7. 2001, s. 25 – zde i zjednodušený a nekompletní rodokmen Eiseltů dovedený do začátku 21. století; František TVAROH, *Zemřela dr. Františka Eiseltová*, Praktický lékař 46/20, 1966, s. 800; Národní autority: Eiselt, Evžen, 1916–1981. Dostupné online: <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000006586&local_base=AUT> (2. 6. 2023); Národní autority: Eiselt, Bohumil: <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000006584&local_base=AUT> (2. 6. 2023).

¹¹⁶ AMP, fond Magistrát hl. m. Prahy I. Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Pražští příslušníci, karton 186, Maixner Emerich. Dostupné online: <<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=4F80272BA10411E181D4002215111B5A>> (2. 6. 2023); Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Z historie českých lékařských plesů*, AUC-HUCP 39/1–2, 1999, s. 93–112, zde s. 95–96. Údaj o úmrtí pochází z hrobky Maixnerových na Olšanských hřbitovech.

a v roce 1888 profesorem řádným. Byl členem mnoha odborných společností, autorem četných publikací, a dokonce obdržel šlechtický titul s predikátem „z Roblínova“.¹¹⁷

Eiselt s ohledem na svou spíše uzavřenou povahu neměl mnoho přátel. Syn Artur považoval za otcovy nejbližší přátelé Zengera, Kořistku a Studničku.¹¹⁸ Profesor Václav Karel Bedřich Zenger (1830–1908) byl optik, astrofyzik a meteorolog a působil na české technice. S Eiseltlem se patrně mohli setkat při studiu na filosofické fakultě, neboť byli vrstevníky.¹¹⁹ Profesor Karel rytíř Kořistka (1825–1906), geodet a kartograf, působil pedagogicky na pražské polytechnice a po jejím rozdělení na německé technice.¹²⁰ Profesor František Studnička (1836–1903) byl matematik, působící nejprve na pražské technice a posléze na české univerzitě, kde se stal prvním děkanem české filosofické fakulty a v akademickém roce 1888/1889 dokonce rektorem.¹²¹ Eiselt se rovněž přátelsky sblížil s kanovníkem od sv. Víta Eduardem Terschem (1823–1898), docentem na teologické fakultě, který byl původně Eiseltovým pacientem.¹²² Osobou, s níž udržoval Eiselt přátelské styky spíše z praktických důvodů, byl nakladatel a knihtiskař František Šimáček, vydavatel všech Eiseltových spisů.¹²³ Po určitou dobu mohl Eiselt považovat za přítele i pozdějšího matematika a univerzitního rektora Čenka Strouhala, který se stal domácím učitelem Eugena a Artura Eiseltových a v domácnosti Eiseltových i žil. S rodinou trávil i svátky, a dokonce se neúspěšně ucházel o ruku Eiseltovy dcery Marie. O ni však současně již tehdy projevoval zájem i její pozdější manžel Emerich Maixner. Mezi Eiseltlem a Strouhalem došlo v prosinci 1881 v této souvislosti k bližší nespécifikovanému nedorozumění, za něž se Strouhal Eiseltovi dopisem z 12. 1. následujícího roku hluboce omlouval. Eiselt omluvu nepřijal a jakožto českého vlastence jej jistě nepotěšilo, že mu Strouhal napsal dopis německy. Rodina Eiseltových se Strouhalem poté zcela přerušila kontakt, a to až do chvíle, kdy Strouhalův bývalý žák Artur Eiselt léčil v Bohnicích jeho manželku.¹²⁴ Spíše písemného charakteru byl velmi přátelský vztah Eiselta s Eduardem Albertem, což bylo vzdáleností Albertových působišť od Prahy. Přesto se však stýkali příležitostně i osobně.¹²⁵

Díky přátelství se Studničkou, který měl vilku v Jindřichově Hradci, se Eiselt rozhodl vystavět venkovské sídlo pro svou rodinu tamtéž. Patrně jej místo rovněž lákalo díky vzpomínkám na mládí, jehož část zde strávil. Vila v někdejší Růžové ulici projektovaná stavitelem Janem Kocabem dostala jméno Bajeto a dosud se nachází na břehu rybníka Vajgar. Eiselt do vily zajížděl o nedělích a o prázdninách dostavníkem ze Soběslavi,

¹¹⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ a kol., *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939*, II, Praha 1993, s. 70–71.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 8.

¹¹⁹ Albert Vojtěch VELFLÍK, *Dějiny technického učení v Praze*, II, Praha 1910, s. 111–118.

¹²⁰ A. V. VELFLÍK, *Dějiny technického učení v Praze*, I, Praha 1906–1909, s. 454–460.

¹²¹ Martina BEČVÁŘOVÁ, *František Josef Studnička (1836–1903) a česká univerzita*, in: Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918. Sborník z konference, Praha, 18.–19. listopadu 2002, Praha 2003, s. 511–529; A. V. VELFLÍK, *Dějiny technického učení v Praze*, II, s. 86–91, srov. M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 17–18.

¹²² Antonius PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Praeae 1912, s. 339–341; A. EISELT, *Paměti* s. 8.

¹²³ M. RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 16.

¹²⁴ LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, Dopisy, Čeněk Strouhal, dopis 12. 1. 1882; E. STROUHAL, *Profesor Čeněk Strouhal*, s. 23, 25, 37, 51–52, 179; A. EISELT, *Paměti*, s. 58–59.

¹²⁵ LA PNP, fond Eiselt Bohumil Jan, kart. 1, Dopisy, Eduard Albert; srov. J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 54, kde se Eiselt sám vyjadřuje o svém vztahu k Albertovi.

kam se dopravoval z Prahy vlakem. Zde odpočíval a věnoval údržbě stromů a květin na zahradě. S manželkou, Studničkou a právníkem Antonínem Schulzem zde hrával karetní hru whist.¹²⁶ Výstavbu „venkovského sídla“ si mohl Eiselt jako honorovaný vysokoškolský pedagog dovolit.¹²⁷ Hmotný doklad přátelství Eiselta se Studničkou je dosud uchován v Archivu Univerzity Karlovy, a to Studničkova edice spisu Tycha Brahe *Brevissimum planimetriae compendium* s osobním věnováním Eiseltovi.¹²⁸

Druhý život Bohumila Eiselta

Již za svého života byl Eiselt oslavován, o čemž svědčí velké množství jubilejních i oslavných textů, které byly publikovány nejen v Časopise lékařů českých,¹²⁹ ale též v běžném celostátním i regionálním tisku.¹³⁰ Navzdory faktu, že byl Bohumil Eiselt velikánem české lékařské vědy 2. poloviny 19. století, příliš nepronikl do historického povědomí, od čehož se i odvíjí, že je dochováno málo viditelných památek odkazujících k jeho životu. Jednou z nejvýraznějších je rodinný hrob, v němž kromě něj samotného odpočívá též jeho manželka Matylda, bratr Eugen s manželkou a dcerou, synové Artur a Rudolf a vnukové Bohumil a Evžen se svými manželkami.¹³¹ V areálu II. kliniky 1. lékařské fakulty se nachází Eiseltova síň, zrekonstruovaná v roce 1996, která byla původně Thomayerovou posluchárnou z roku 1902. Síň je vybavena portréty Eiseltova učitele Josefa Hally, samotného Bohumila Eiselta, jeho dvou žáků Emericha Maixnera a Josefa Thomayera a generačně mladších lékařů Josefa Pelnáře, Antonína Vančury a Františka Herlese. Místnost je rovněž vybavena Eiseltovou bustou a při vstupu pamětní deskou.¹³² Na zdi posluchárny 2. interní kliniky se nachází pamětní deska s částí projevu prof. Pelnáře o významu Eiselta pro českou lékařskou vědu.¹³³ Na rozhraní ulic Újezd a Hellichova (Újezd 455/48) se nachází dům osazený pamětní deskou, informující, že v oněch místech stával dům obývaný Eiseltem, přičemž je zdůrazněna jeho zakladatelská činnost v rámci Spolku českých lékařů a Časopisu lékařů českých.¹³⁴ Eiselt je ve veřejném prostoru připomínán i mimo Prahu, například ve vestibulu Teoretických ústavů Lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci se v nápisové pásce se jmény velikánů lékařské vědy vyjímá jeho jméno mezi Pavlovem, Purkyněm, Pasteurem a Thomayerem.¹³⁵ Velkou poctou pro Eiselta rovněž již za jeho života bylo, že lékařská župa Lanškroun – Lito-myšl – Polička – Vysoké Mýto se na jeho počest nazývala župou Eiseltovou.¹³⁶

¹²⁶ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 1, 1/4//3. Návrh na přestavbu domu. Současná adresa je nábřeží Ladislava Stehny 28, Jindřichův Hradec II. Srov. též Ludvík DOMEČKA, *Antonín Schulz*, Ohlas od Nežárky: Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné, společenské a politické, 10. 3. 1916, s. 2–4; M. RADOŇOVÁ-ŠARECKÁ, *Rodina Eiseltova*, s. 18, 24. Záznamy o výsadbě stromů a rostlin v Jindřichově Hradci viz AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 5/5//3.

¹²⁷ Srov. pro 20. století Martin FRANC a kol., *Habitus českých vědců 1918–1968*, Praha 2021, zvláště s. 148–158.

¹²⁸ AUK, fond Bohumil Eiselt, kart. 3, 5/5//5.

¹²⁹ Viz poznámka č. 1.

¹³⁰ Jan NERUDA, *Podobizny a karikatury*, I, Praha 1915, s. 100–101.

¹³¹ V. ŘIHOVÁ – Z. KRĚNKOVÁ, *Pražská mozaikářská dílna Viktora Foerster*, s. 48.

¹³² Jiří KOLÁŘ, *Eiseltova síň: první česká klinika v zemích Koruny české*, Praha 1996.

¹³³ J. KOLÁŘ, *130 let českého vyučování vnitřního lékařství*, s. 444.

¹³⁴ Dostupné online: <<https://mapy.cz/s/dukonesosa>> (15. 12. 2023).

¹³⁵ Dostupné online: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Teoreticke_ustavy.JPG> (15. 12. 2023).

¹³⁶ J. B. EISELT, *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky*, s. 122.

Obr. 1: Portrétní fotografie Bohumila Eiselta z roku 1867, Ateliér Lachmann (Zdravotnické muzeum NLK, Sbirka dokumentů, AD 222-1964)

Obr. 2: Portrétní fotografie Bohumila Eiselta, Ateliér Langhans, počátek 20. století (AUK, fond Bohumil Eiselt, k. 3, 5/1//1)

Závěr

Význam Bohumila Eiselta pro dějiny lékařství tkví zejména v jeho zásluhách na poli organizování lékařského spolkového života, jeho potřebě vyburcovat českou lékařskou obec k vědecké práci a moderním kompendiím v českém jazyce a jeho zásluhách o vznik české lékařské fakulty. Přestože *Odborná therapie a pathologie* zůstala torzem Eiseltových snů, současně se stala odrazovým můstkem pro další badání. Eiselt stál u počátku kariéry tisíců lékařů působících v průběhu 19. a 20. století. V dějinách lékařské vědy stojí Eiselt poněkud neoprávněně ve stínu svého učitele Purkyně i svých žáků Maixnera a Thomayera. Po smrti Purkyněho byl ovšem téměř celou druhou polovinu 19. století vůdčí osobností českého lékařstva, ale i procesu české národní emancipace na úrovni celozemské i regionální.¹³⁷

Poděkování

Doc. PhDr. Ludmile Hlaváčkové a PhDr. Anně Flieglové z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, Mgr. Šimonu Krýslovi ze Zdravotnického muzea při Národní lékařské knihovně, Mgr. Lence Dvořákové z Muzea Jindřichohradecka, PhDr. Bohdanu Zilynskému, Ph.D., z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, prof. PhDr. Petru Svobodnému, Ph.D., z Ústavu dějin Univerzity Karlovy a archivu Univerzity Karlovy.

Grantová podpora

Studie vznikla v rámci řešení programu COOPERATIO HIST, obor History and Philosophy of Science.

JAN BOUKAL

Der Nestor der tschechischen Medizin: Professor Bohumil Eiselt zwischen Universität, medizinischer Wissenschaft und den emanzipatorischen Bestrebungen der Tschechen in der Habsburgermonarchie

ZUSAMMENFASSUNG

Professor Bohumil Eiselt (28. 8. 1831, Polička – 22. 8. 1908, Prag) wurde nach dem Tode von J. E. Purkyně zur führenden Kraft bei der Entfaltung der Medizinwissenschaft in den böhmischen Ländern. Seiner Bedeutung für die Medizinwissenschaft zum Trotz, steht er aber etwas im Schatten seines Lehrers J. E. Purkyně und seiner Schüler Maixner und Thomayer. Bei der Wahl seines zukünftigen Berufs war für den jungen Eiselt bestimmend, dass auch sein Vater ein bedeutender Arzt war, und schließlich schritten auch seine Söhne und Enkel in Eiselts

¹³⁷ Srov. např. Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ – Jan BŘÍZA, *Dějiny Všeobecné fakultní nemocnice v Praze 1790–2010*, Praha 2011, s. 65. K vlivu Eiselta na formování Thomayera viz Jiří HAVLÍK, *Obraz Josefa Thomayera (1853–1927) v očích jeho přátel a následovníků i v jeho vlastních*, AUC-HUCP 43/1–2, 2003, s. 107–134, zde s. 132.

Fußstapfen. Nach bescheidenen Anfängen nach dem Absolutorium an der medizinischen Fakultät der Prager Universität arbeitete er sich mit seinem Fleiß allmählich zum Dozenten und schließlich auch zum Professor hoch. Gleichzeitig engagierte er sich bei der Entstehung des ersten tschechischen Ärztevereins und seiner Zeitschrift (beides 1862). Er hatte Anteil an der Entwicklung der medizinischen Terminologie im Tschechischen und an der Herausgabe des ersten medizinischen Kompendiums *Odborná pathologie a terapie* (Fachpathologie und Therapie), das allerdings am Desinteresse von Mitautoren ein Torso blieb. Es war insbesondere Eiselts Verdienst, dass im Rahmen der Universitätsteilung, wenngleich mit Verspätung, 1883 auch die tschechische medizinische Fakultät entstand. Auch nach der Pensionierung ruhte Eiselt nicht und widmete sich fleißig der literarischen Arbeit. Um Eiselts Persönlichkeit komplexer zu verstehen, sind in dieser Arbeit auch Egodokumente aus dem Archiv der Karlsuniversität und dem Literaturarchiv der Gedenkstätte für das Nationale Schrifttum verwendet worden, so dass es auch gelang, Eiselts familiäres Milieu und seinen Alltag teilweise zu rekonstruieren.

Deutsche Übersetzung von Wolf B. Oerter

PhDr. Jan Boukal, Ph.D.

Ústav dějin UK a archiv UK, Praha

jan.boukal@ruk.cuni.cz